

Musíme prekonať všetky ideológie

Ulrich Rösch, sociálny vedec a podnikateľ

Základný, ničím nepodmieňovaný príjem pre každého ako istá forma ľudského práva, pretože nárok naň by mal každý občan. A k tomu radikálna reforma daňového systému, ktorá by odstránila všetky formy zdanenia s výnimkou dane z pridanej hodnoty (DPH). To sú základné myšlienky širokej iniciatívy združujúcej vedcov, podnikateľov, politikov a aktivistov, ktorá

vznikla v po nemecky hovoriacich krajinách. Jedným z nich je aj Ulrich Rösch, ktorý nedávno navštívil Slovensko, aby nás oboznámil so základnými predstavami tejto iniciatívy. Študoval filozofiu, pedagogiku, germanistiku a sociálne vedy na niekoľkých univerzitách v Nemecku a vo Švajčiarsku. Pracoval v rôznych inštitútoch a založil vlastnú textilnú firmu. Od roku 1999 pracuje v sekcii pre sociálne vedy antropozofickej spoločnosti v Goetheanum/Dornach vo Švajčiarsku. Už niekoľko rokov je aktívnym členom Svetového sociálneho fóra.

S hosťom Slova sa zhováral Peter Nedoroščik

Ako vznikla táto iniciatíva? Akú má dnes podobu a prečo ste sa stali jej členom?

– V roku 1919 existovalo v strednej Európe hnutie, ktoré propagovalo myšlienku sociálneho usporiadania založeného na troch predpokladoch. Jeho ideový vodca Rudolf Steiner vychádzal z predstavy, že v budúcnosti by mal humánný sociálny poriadok sledovať líniu ľudskej dôstojnosti a demokracie, slobodu v kultúrnom živote a ekonomiku bratstva a solidarity. Základnou otázkou sa preto stalo vytvorenie systému, ktorý by zaručil základný príjem pre každú ľudskú bytosť. Daňový systém budúcnosti mal byť založený na spotrebnej dani. O päťdesiat rokov neskôr, v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch minulého storočia väčšina európskych krajín zaviedla takúto daň zo spotreby – daň z pridanej hodnoty. Niektorí jednotlivci začali v osemdesiatych rokoch v USA aj v Európe propagovať myšlienku základného príjmu. V Rakúsku to bol napríklad katolícky kňaz Herwig Büchele. Širšie hnutie sa vyvinulo až v čase, keď sa v Nemecku tejto myšlienky ujal zakladateľ siete drogérií dm Götz W. Werner a začal platiť reklamu v najčítanejších nemeckých novinách. Medzičasom začali diskutovať o základnom príjme všetky relevantné politické strany. Samozrejme, táto téma vyvoláva kontroverziu.

Jej úspech však bije do očí. Iniciatíva dokázala nastoliť tému, ktorá je široko diskutovaná nielen v mainstreamových médiách, ale dokonca aj v parlamentoch (v Nemecku a Rakúsku). Ako sa podarilo občianskemu hnutiu upútať takúto pozornosť a stať sa so svojím programom diskutovanou alternatívou?

– Myslím, že je to otázka správneho načasovania a dostatočného počtu iniciatívnych ľudí. Je šťastie, že sa v tomto prípade na čelo hnutia postavil úspešný nemecký podnikateľ a miliardár.

Ak tieto myšlienky propaguje taký úspešný biznismán, má to určitú váhu a hodnotu. Ale tieto myšlienky šíri v Nemecku, Rakúsku aj Švajčiarsku aj veľa ľudí z občianskej spoločnosti. Nový impulz je, že sa táto politická práca spojila s umeleckými aktivitami, ktoré rozvíjajú najmä myšlienkový odkaz veľkého nemeckého umelca Josepha Beuysa.

Ako ste prenikli do médií v Nemecku ?

– Novinári nás najprv ignorovali. Götz Werner teda inzeroval v najčítanejších nemeckých denníkoch a potom sa to začalo. Jednoducho si zaplatil stranu v bulvárnom *Bilde*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* aj v *Süddeutsche Zeitung*. Odvtedy je každý týždeň v médiách. Niektorí novinári prejavili záujem hneď, ale väčšina z nich je konzervatívna, preto istý čas potrvá, kým si túto „revolučnú“ tému osvoja.

Ako vyzerá politická diskusia na túto tému v súčasnosti? Darí sa túto predstavu presadzovať?

– Áno, nepodmieňovaný príjem chce zaviesť premiér Durínska vo východnej časti Nemecka. Navrhuje podľa nás nízku sumu, 600 eur, ale svedčí to o tom, že téma v Nemecku rezonuje. Myšlienku prijala a chce ju presadiť aj Strana zelených na juhu krajiny v Badensku-Württembersku. Niektorí stranícki šéfovia na celonárodnej úrovni s ňou síce nesúhlasia, ale to je politika. Je na lokálnych predstaviteľoch, ako dokážu presadiť existujúce argumenty. V Rakúsku nás zase podporuje mimovládna organizácia ATTAC a myšlienku nepodmieňovaného príjmu akceptuje aj Liberálna strana. Tá je, paradoxne, pravicová.

Prejdime k vášmu programu. Asi najzarážajúcejšie na ňom je to, že spája radikálny socializmus – nepodmieňovaný príjem pre každého, s radikálnym ultraliberalizmom, napríklad v podaní nositeľa Nobelovej ceny Milтона Friedmana, ktorý daň z pridanej hodnoty považuje za jediné spravodlivú. Kam v ideologickom spektre by ste teda zaradili iniciatívu a seba samého?

– Ťažká otázka. Áno, Milton Friedman propagoval takúto myšlienku, vychádzal však pritom zo svojej neoliberálnej ideológie. Koncept základného príjmu, ktorý sa teraz šíri po strednej Európe, je odlišný. Spája sa s myšlienkou novej ekonomiky postavenej na myšlienke komplexnej solidarity. Nová podoba tohto hnutia neumožňuje jeho zaradenie v pravo-ľavom spektre. Je to hnutie postavené na dôstojnosti človeka mimo starých ideologických kategórií. V tejto súvislosti by som citoval slogan používaný počas Pražskej jari roku 1968: socializmus s ľudskou tvárou. Je to syntéza veľkých požiadaviek francúzskej revolúcie – slobody, demokracie a solidarity. Musíme pozorovať a skúmať sociálnu realitu, ktorá nás nabáda, aby sme prekonali všetky ideológie, ktoré nosíme v hlavách.

Najčastejšia výčitka proti akejkoľvek alternatíve sa zameriava na jej uskutočniteľnosť. Je tento program realizovateľný?

– V tejto súvislosti sme veľmi radi, že máme Götz Wernera. Často ho porovnávam s Billom Gatesom. Nanešťastie, nie je až taký bohatý, ale je to skutočný Európan. Je jedným z najúspešnejších európskych biznismánov a je veľmi realistický. Tvrdí, že ak sa od starého systému neoslobodíme, východisko nenájdeme. Nebudeme schopní riešiť naše problémy terajším spôsobom myslenia. Musíme vyvinúť nové myslenie, adekvátne problémom súčasného sociálneho a ekonomického systému. Götz Werner je aj profesor a riaditeľ Ekonomického inštitútu na Univerzite v Karlsruhe. Má dosť ľudí, ktorí kalkulujú finančné potreby nového systému. Oproti súčasnému systému sociálnych dávok, ktorý je neudržateľný, je nový systém základného príjmu pre každého uskutočniteľný. Samozrejme, predpokladá štyri rôzne kroky: zmenu povedomia u určitého počtu ľudí, základný príjem, spotrebnú daň a nový systém vlastníctva na účely výroby. Pri tom poslednom kroku budeme musieť byť

veľmi tvoriví, aby sme našli nový systém. Nebude ako ten starý (kapitalistický), ktorý je založený na súkromnom vlastníctve a je to zlý opak komunistického štátneho vlastníctva. Musíme nájsť tretiu cestu: limitované vlastníctvo, ktoré umožní kapitálu putovať od schopných k ešte schopnejším. Môžeme to nazvať neutralizovaná forma vlastníctva.

Ak by sme sa bližšie zamerali na ekonomickú stránku vecí, zrejme prvá otázka bude: prečo si myslíte, že štát by mal odstrániť všetky dane a ponechať iba daň z pridanej hodnoty?

– Pretože je to veľmi transparentné a ľahké. Daň budete platiť iba vtedy, ak miniete peniaze. Podniky ušetria na daniach počas výroby. Dnešné investície zaťažuje priveľa daní, ale nakoniec ich podnikateľ premietne do ceny výrobku. Systém DPH to robí transparentným a otvoreným. Samozrejme potom by bola DPH dosť vysoká, napríklad 40 percent. Pretože však ceny nebudú zaťažované počas procesu výroby, konečná cena bude podobná ako teraz.

Ak by sa zaviedol váš daňový systém, ľudia by vraj nepracovali na čierno. Na čom staviate toto tvrdenie?

– Samozrejme, vždy budú existovať asociáli. Ale systém bude veľmi transparentný. Práca nebude zaťažovaná daňou z príjmu. Zdaňované budú iba tovary a služby, keď sa dostanú na trh. Tento systém už existuje v mnohých krajinách. Je to oveľa ľahšie ako komplikovaný a nesociálny systém, aký máme teraz.

Ak hovoríme o nesociálnosti súčasného systému natíska sa jedna otázka. Daň z pridanej hodnoty je regresívna, takže znevýhodňuje chudobnejších. V súčasnosti slúži v mnohých krajinách ako protiváha progresívne zdaňovanie príjmov. Ak by bola táto daň zrušená, neprehĺbila by sa, paradoxne, nerovnosť, a teda aj nespravodlivosť?

– Tento problém treba vnímať v širšom kontexte. Nepodmieňovaný základný príjem by uvedený problém do veľkej miery vyriešil. Samozrejme, aj potom by tu existovali nerovnosti, ale tie by boli, a to vo výraznej miere, nivelizované. Také veľké rozdiely medzi jednotlivými ľuďmi, aké existujú dnes, by sa stratili.

Pracovali by ľudia vôbec, ak by mali zabezpečený základný príjem? Aké dôvody vás vedú k tomuto opatreniu?

– Človek získava plnú dôstojnosť iba v prípade, ak pracuje pre druhého človeka. To je základný cieľ seberealizácie ľudskej bytosti. Pravdaže, to je pri súčasnom systéme nemožné. Spracoval som veľa štúdií s ľuďmi, ktorí neboli zamestnaní. Keď prišli o prácu, tak 3 až 4 mesiace boli radi, že nepracujú. Potom však začali po práci túžiť. Aspoň v Nemecku ich nehnala finančná motivácia, nebola to otázka prežitia, pretože podpora je pre väčšinu ľudí dostatočná. Je to otázka dôstojnosti. Ak cítite, že vašu prácu nikto nechce, stratíte ľudskú dôstojnosť. Takže nepracovať dnes neznamená materiálny problém, skôr problém dôstojnosti.

Na Slovensku sa v súvislosti s nepodmieňovaným príjmom každý spýta: a čo Rómovia a sociálne neprispôsobiví všeobecne? Sú takí, ktorým by bezpodmienečný príjem stačil. Neznamenalo by to, že by sa začala rozmáhať lenivosť, nezvýšila by sa kriminalita?

– Nemyslím si to. Ale je pravda, že vzniknú nové problémy. Myslím, že nemať impulz k práci je niečo ako choroba. Takže budeme potrebovať veľa terénnych sociálnych pracovníkov, ktorí ľuďom pomôžu s novou sociálnou terapiou. Bude to dôležitá, rozhodne však nie centrálna otázka nového systému.

Mnoho sociológov a filozofov je presvedčených, že v spoločnosti sa výrazne zmenilo vnímanie dôstojnosti. Kým predtým sa dôstojnosť veľmi tesne spájala s prácou, dnes

miesto práce preberá konzum. Konzumný spôsob života sa často spomína ako jeden z najväčších problémov dneška. Takže predsa len – nestáva sa to, čo ste nazvali sociálnou terapiou, jednou z centrálnych otázok?

– Myslím, že fenomén konzumu je nerozlučne spätý s odcudzenou prácou. Ak by sa takáto forma práce odstránila, do veľkej miery by sa vytratil aj konzumerizmus. Aj on totiž predstavuje istú formu odcudzenia. Takže sociálna terapia by bola určite potrebná, ale som presvedčený, že problém konzumu by nevstupoval v takej radikálnej forme, ako je to v súčasnosti.

Aký veľký by bol nepodmieňovaný príjem? Ako by sa vypočítal?

– Máme nejaké kalkulácie z Nemecka. Tam by to bolo medzi 700 a 1500 eurami na osobu. Toto by malo stačiť na dôstojný život v Nemecku, Rakúsku a Švajčiarsku. V Indii by zrejme stačilo 100 eur. Každá komunita, každá krajina bude musieť nájsť vlastné riešenie. Musí byť dostatočné na život na určitej kultúrnej úrovni v rámci vlastného okolia.

Opäť sa dostávame k uskutočniteľnosti celého projektu. Nepreťazil by základný príjem pre každého štátnu kasu? Nezvýšili by sa sociálne výdavky neúmerne?

– Úprimne povedané, pri zachovaní súčasného systému by to prinieslo pravdepodobne neriešiteľné problémy. Je však potrebné si uvedomiť, že dnes sa podpora v nezamestnanosti vypláca za jednej dôležitej podmienky – dotčný človek nesmie pracovať. Takýchto nezmyselných požiadaviek je viacero, ale pri systéme, ktorý predkladáme, by myšlienka základného príjmu realizovateľná bola.

Ako každá radikálna zmena, aj táto prináša zvýhodnenie resp. znevýhodnenie skupín obyvateľstva. Do horšej pozície by sa však v tomto prípade dostali ľudia, ktorí disponujú mocou – politici by stratili veľký manévrovací priestor v daňovej politike, a zamestnávateľia pracovníkov ochotných robiť takmer čokoľvek. Ako chcete prelomiť túto bariéru?

– To, čo teraz popisujete, sú prirodzené prvky starej vymierajúcej spoločnosti. Samozrejme, počas zmeny musíme prežiť vlastnú skúsenosť. Ale história nás učí, že človek je na ceste za slobodou. A jednou z veľkých lekcií dvadsiateho storočia je, že sloboda príde iba cez slobodu. Nijaká skupina, nijaká politická strana neprinúti ľudí k slobode. Človeka oslobodia iba vlastné kroky k emancipácii. Máme veľa hrozných skúseností z minulého storočia, keď sme zničili impulz k slobode jednotlivca. Ale teraz je 21. storočie a máme veľkú šancu realizovať ľudský potenciál slobody.

Prečo ste prišli práve na Slovensko?

– Keď som bol mladý, mal som úžasnú šancu pracovať s Eugenom Löblom, ktorý bol v tom čase riaditeľom Štátnej banky v Bratislave. Neskôr sa stal profesorom na Vasar College v New Yorku. Predstavoval pre mňa obraz moderného a zodpovedného človeka. V roku 1967 napísal knihu: *Geistige Arbeit, die wahre Quelle des Reichtums* (Úvahy o duševnej práci a bohatstve národa). Originál bol napísaný aj vydaný v slovenčine. Som veľmi rád, že tu môžem byť a vidieť, ako Slováci žijú. Okrem toho, mám tu priateľa Ericha Šašinku, ktorý ma pozval a zorganizoval prednášku a seminár, kde sa môžem stretnúť s progresívne mysliacimi Slováckmi. Myslím, že naše súčasné problémy môžeme vyriešiť keď pôjdeme aspoň európskou cestou. Náš svet sa stal „jedným svetom“.

Pôsobili ste aj v Indii, kde ste podnikali v oblasti priemyslu. Čo ste tam ešte robili?

– Pomáhal som organizovať Svetové sociálne fórum, ktoré prebiehalo v Bombaji. Spolupracoval som s nositeľkou „alternatívnej Nobelovej ceny“ Vandana Shiva, pričom som sa

zameriaval najmä na environmentálne a sociálne hnutia. Tie sú rozšírené predovšetkým na juhu krajiny. Oslovila ma myšlienka biodynamického farmárstva a pomáhal som organizovať akcie pre deti z ulíc a slumov.

Na prednáške ste uviedli, že sa vlastne inšpirujete Zbygniewom Brzezinskim, ktorý bol poradcom Jimmyho Cartera. Čo vás na ňom inšpiruje?

– V roku 1995 uviedol, že na uspokojenie materiálnych potrieb celého ľudstva stačí 20 percent obyvateľstva. Tí vyprodukujú dost' jedla, šatstva, vody aj ubytovanie pre všetkých. Zvyšných 80 percent treba podľa neho zabávať, zamestnávať formou televízie, showbiznisu atď., aby nemysleli revolučne a nespôsobovali nepokoje a problémy elitám. Súhlasíme do tej miery, že naozaj stačí malé percento ľudí na produkciu dostatku materiálnych statkov, ale myslíme si, že vzhľadom na pretrvávajúce problémy v našej spoločnosti by bolo lepšie, ak by mal každý základný príjem, a tí, ktorí by chceli – a na rozdiel od Brzezinského sme presvedčení, že by ich nebolo málo, by sa realizovali v oblastiach ako životné prostredie, pomoc chorým a znevýhodneným, rozvíjali by svoju kreativitu v umení, literárnych vedách, prakticky v čom by chceli. Nemuseli by sedieť a nesedeli by len pred televízorom. Samozrejme, všetko by bolo dobrovoľné. Každý by sa mohol rozhodnúť, ako by chcel. Seberealizácia patrí k ľudskej dôstojnosti a ľudia po dôstojnosti túžia. Aj preto si nemyslíme, že by napríklad stúpila kriminalita, alebo pasivita.

K rozhovoru prispel niekoľkými otázkami Milan Šebo.